

kapela, svetci-zaštitnici od kuge, oporučne odredbe dubrovačkih građana i dr.).

Na kraju knjige sadržani su zaključak (223-229), prilozi (kronološki pregled epidemija kuge i protukužnih mjera u Dubrovniku, oporuka Anđela de Leticija iz 1348. godine, 231-243), popis uporabljenih vrela i literature (245-262), sažetci na stranim jezicima (263-268) te kazala imena, zemljopisnog nazivlja i pojmova (269-289).

Monografija Zlate Blažina Tomić zaokružen je i sustavan pregled ustroja, razvoja i djelovanja zdravstvene službe u Dubrovniku u doba haranja kužnih epidemija. Knjiga je pomno pisana i odaje vrsno poznavanje povijesti medicine, ali i onodobnih društvenih, političkih i vjerskih prilika u Dubrovniku. U radu je uporabljena brojna raznovrsna literatura (ponajprije djela strane historiografije koja se bave poviješću kužnih epidemija) te izvorno gradivo koje posvjedočuje o društvenom ozračju u gradu u vrijeme "izvanrednog stanja" uzrokovanog širenjem kužne pohare. Karantenska uredba iz 1377. godine, niz zakonskih odredbi i ustroj zdravstvene službe u godinama i desetljećima što ih je – na globalnoj razini – obilježila pandemija neslužbenih razmjera, pokazali su svu snagu, promišljenost i sposobnost Dubrovačke Republike i njezine vlasti da se odupre i najpogubnijim opasnostima. U tom je smislu, po inovativnosti i organiziranosti, Dubrovnik prednjačio većim i bogatijim europskim metropolama. Time su, zaključuje autorica (229), "Dubrovačka Republika i Hrvatska svojim civilizacijskim i kulturnim dostignućima postale pretečama i uzorima javnim zdravstvenim službama u Europi".

Lovorka Čoralić

Otok Rava, ur. Josip Faričić, Sveučilište u Zadru – Razred za prirodne znanosti HAZU – Matica hrvatska Zadar – Hrvatsko geografsko društvo Zadar, Zadar 2008., 610 str.

Otok Rava jedan je od najmanjih naseljenih otoka Republike Hrvatske (oko sto stanovnika). Unatoč nevelikoj površini, a time i suženoj prirodno-geografskoj osnovi, na tome se otoku stoljećima razvijala zajednica koja je kontinuiranim stvaralačkim radom pridonosila izgradnji jedinstvenoga društveno-gospodarskog mikrosustava i bogate kulturne baštine. U Zadru i na Ravi održan je od 20. do 23. lipnja 2008. znanstveni skup "Otok Rava". Organizatori skupa bili su Sveučilište u Zadru, Razred za prirodne znanosti HAZU, Matica hrvatska – Zadar i Hrvatsko geografsko društvo – Zadar, a pokrovitelji su bili Zadarska županija, Grad Zadar, Zadarska nadbiskupija te Družba *Braća Hrvatskog Zmaja* – Zmajski stol u Zadru. Znanstveni skup rezultirao je zbornikom radova "Otok Rava", opsežnom i luksuzno opremljenom monografijom u kojoj niz autora iz različitih znanstvenih disciplina na više od 600 stranica predstavlja temeljne sastavnice iz prirodno-zemljopisnog obilježja otoka te iz njegove povijesne, kulturne, crkvene, jezične i etnografske baštine.

Knjigu otvaraju sadržaj (1-2) te predgovor (3-5) iz pera glavnog urednika zbornika Josipa Faričića. Isti autor potpisuje i tekst uvoda (9-16) u kojem se pregledno raščlanjuju osnovne sastavnice koje određuju zemljopisni položaj, fizionomiju otočnog krajobraza, upravnu i crkvenu pripadnost otoka kroz stoljeća te podjelu naselja Rava na Malu i Velu Ravu.

Slijedi cjelina "Posebnosti razvitka malih hrvatskih otoka" (17-50) u sklopu koje su sadržana dva priloga. U prvome radu ("Geografske posebnosti razvitka malih hrvatskih otoka", 19-42) Damir Magaš donosi, prema suvremenim klasifikacijama, popis tzv. malih hrvatskih otoka, ukazuje na njihove fizičko-geografske posebnosti, povijesnu i zemljopisnu uvjetovanost raz-

voja te na mogućnosti poboljšanja gospodarskih i društvenih (demografskih) prilika (turistička i prometna valorizacija). Provedba projekta dislociranih sveučilišnih programa po zadarskim i drugim hrvatskim otocima pod nazivom *Arhipelag znanja* jedna je od mogućih poticajnih mjera za revitalizaciju slabo nastanjenih malih otoka, a o mogućoj provedbi tih projekata piše Vladimir Skračić (“Mali otoci – prepoznatljivi znak hrvatske posebnosti na Mediteranu”, 43-50).

Tematska cjelina “Kartografska i jezična percepcija ravskog prostora” (51-146) sadrži tri priloga. U opsežnom radu “Geografska percepcija otoka Rave na starim kartama” (53-112) Josip Faričić daje podroban i izvrsno dokumentiran pregled kartografskih izvora na kojima je zabilježen otok Rava (od prvih kartografskih prikaza Rave sredinom 16. stoljeća preko brojnih prikaza u pomorskim priručnicima i klasičnih kartografskih djela Vincenza Marije Coronellija i Giacoma Cantinellija da Vignole do katastarskih nacrti iz 19. stoljeća). Suvremene tehnološke metode u prikazu Rave uporabljene su u analizi Ane Kuveždić, Miljenka Lapainea i Dražena Tutića (“Interaktivna trodimenzionalna kartografska vizualizacija otoka Rave”, 113-122), dočim je rad “Suvremena ravska toponimija” (123-146) Ante Jurića nastao na osnovi terenskog toponomastičkog istraživanja otoka Rave provedenog u okviru projekta Centra za Jadranska onomastička istraživanja. U radu se donosi podrobna jezična analiza toponima te u prilogu objavljuje njihovo kazalo.

Više radova sadrži i opsežna cjelina “Prirodna obilježja kao osnova društveno-gospodarskog razvitka” (147-278). Tema istraživanja Ladislava Fučeka, Bože Prtoljana i Ivana Hećimovića jest geološka građa otoka Rave (149-156). Hidrološka obilježja otoka Rave (klimu, geomorfologiju, hidrogeologiju) raščlanjuju Josip Terzić i Željka Brkić (157-164), a temom naslovljenom “Gornjopleistocenske koštane breče otoka Rave” bave se Jadranka Mauch Leonardić, Koraljka Klepač, Ljerka Marjanac, Dejana Brajković i Kristina Krklec (165-171). Slijedi rad Andrije Bognara i Marice Mamut o strukturno-geomorfološkim značajkama otoka Rave (173-184) te analiza egzogenih geomorfoloških obilježja te posebnosti krša u dolomitima otoka Rave, koju potpisuju Dražen Perica i Nina Lončar (185-195). Pedološke značajke i uporabna vrijednost tala otoka Rave predmet su istraživanja Stjepana Husnjaka (197-212), a trojica autora (Josip Faričić, Neven Faričić i Zdenko Simičić) svoje su istraživanje usmjerili na raščlambu klimatskih obilježja i njihova utjecaja na društveno-gospodarski razvitak otoka Rave (213-224). Naposljetku, blok radova prirodoslovnog obilježja završavaju tekstovi Milenka Milovića i Marije Pandža (“Flora otoka Rave te okolnih otočića i hridi”, 225-264) te Marije Pandža (“Prilog poznavanju vegetacije otoka Rave te okolnih otočića i hridi”, 264-278).

Sedam je radova sadržano u cjelini “Pregled povijesnog razvitka” (279-379). Rad “Prilozi povijesti Rave od kraja 13. do sredine 17. stoljeća” Kristijana Jurana (281-310) izuzetno je dobro dokumentiran raščlambom arhivske građe (podaci iz “Diplomatičkog kodeksa”, Spisa zadarskih bilježnika iz Državnog arhiva u Zadru). Na osnovi tih dokumenata autor (koji je, spomenimo, u Zborniku često citiran i u radovima drugih autora) utvrđuje prvi spomen otoka Rave (1289. god.), njegovu vlasničku strukturu kroz povijest (plemičke obitelji, Crkva, domicilno stanovništvo) te donosi istraživačima vrlo dragocjen popis Ravljana iz 16. stoljeća te popis toponima Rave u kasnom srednjem vijeku. Tekst Ivne Anzulović (“Prilog proučavanju povijesti društvenog života Ravljana: Stoše Grgin iz Rave i njezina dota iz 1686.”, 311-316) bavi se zadarskom služavkom Stošom Grgin, zavičajem s otoka Rave, a na osnovi analize njezina miraza utvrđuje se onovremena ženska pučka odjeća, vjerojatno dijelom nalik i onoj koja se nosila na Ravi.

U prvoj polovici 19. stoljeća životno svakodnevlje Ravljana nije se – bez obzira na državne

i političke promjene – bitnije promijenilo, a feudalni je sustav i dalje opstojao. Tom se temom bavi Stijepo Obad (“Život i rad Ravljana u prvoj polovici 19. stoljeća”, 317-322) zasnivajući svoja istraživanja na katastarskim prikazima Rave (Državni arhiv u Splitu), spisima samostana Sv. Pavla na Galevcu i Obiteljskoj ostavštini Sergija Šatalića iz Rave. Slijedi prilog Tade Oršolića “Rava u drugoj polovici 19. stoljeća” (323-329). Ukazuje se na to da tijekom druge polovice 19. stoljeća, a osobito u njegovim posljednjim desetljećima, Rava dostiže svoj demografski procvat, koji je pratilo stabilno gospodarsko i zdravstveno stanje stanovnika na otoku. U radu “Rava u prvoj polovici 20. stoljeća (1900. – 1941.)” (331-340) Ante Batović donosi osnovne podatke o demografskim prilikama, gospodarstvu i društvenim odnosima, prometu, školstvu i zdravstvu. Pregled događanja na otoku Ravi tijekom Drugoga svjetskog rata obrađuje Vladimir Alavanja (341-358). Iako je površinom malen otok, Rava je zahvaljujući povoljnom zemljopisnom smještaju poslužila kao punkt s kojega se mogla uspostaviti aktivnost tijela antifašističkog pokreta, a vrijedno je napomenuti da je tijekom ratnih zbivanja čak 39 Ravljana smrtno stradalo kao pripadnici hrvatskih antifašističkih postrojbi. Završni rad ove cjeline prilog je Pava Kere (“Župa Rava”, 359-379) Na osnovi podataka iz Nadbiskupskog arhiva u Zadru (matične knjige, vizitacije i dr.) predstavljaju se tamošnji sakralni objekti (crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Petra) te donose podaci o svećenicima rodom iz Rave, župnicima koji su svoju službu obnašali na Ravi te o glagoljskim i latiničkim knjigama ravske župe.

Slijedi cjelina naslovljena “Sastavnice ravske kulturne baštine” (381-443). Prvi prilog u toj cjelini, autorice Marijane Kovačević, bavi se kasnosrednjovjekovnim umjetninama otoka Rave (383-398). Predstavljaju se umjetničke značajke kamenog reljefa uzidanog u pročelje ravske župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije, srebrnog ophodnog križa iz iste crkve (izložen na Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti/SICU u Zadru) te gotičke slike (SICU) Bogorodice s Djetetom, autor koje je možda Dujam Vušković. Ladanjske građevine obitelji Čmelić na otoku Ravi (Dvorić u Maloj Ravi i Kućina u uvali Pavajsko) tema su rada Sofije Sorić (399-406). Riječ je o imućnoj obitelji Čmelić (zadarskoga podrijetla) koja je na Ravi podigla dvije ladanjske kuće, kapelu i palaču. Iako arhitektonski relativno skromni, ti su objekti rječito posvjedočenje o kulturnoj baštini Rave. Silvija Banić na osnovi vizitacija zadarskoga nadbiskupa Garzadorija (1628. god.) i sačuvanog baroknog liturgijskog inventara (ophodni križ, pokaznica, lađica za tamjan i kadionica te kalež i misno ruho) predstavlja misno ruho i liturgijsko srebro 17. i 18. stoljeća u posjedu župe Uznesenja Blažene Djevice Marije na otoku Ravi (407-420). Rad Jadrana Kalea “Kulturni krajolik otoka Rave” (421-426) bavi se ravskim suhozidnim graditeljstvom te utvrđuje nedostatak konzolne gradnje i njezino nadomještanje drugim graditeljskim metodama. Prilog “Tradicijska kultura otoka Rave i njezina suvremena primjena” Jasenke Lulić Štorić (427-438) donosi pregled bogate etnološke baštine otoka Rave, poglavito one vezane uz svakodnevlje i svečane prigode (raščlamba predmeta svakodnevne uporabe u domaćinstvu). Završni rad te cjeline potpisuje Franjo Smiljanić, a tema su novi pogledi na običaj biranja seoskoga kralja na zadarskim otocima (439-443). Kao primjer izdvojeni su običaji biranja kralja na Olibu, Silbi, Sestrinju, Velom i Malom Ižu, Ugljanu (Kali) te na Ravi. Raščlambom načina biranja seoskoga kralja i gozbe koja je pratila taj izbor na hrvatskim otocima, te tako i na Ravi, autor zaključuje kako su to “važni elementi kulturne baštine u kojima se može prepoznati vrijeme kada su zajednice didića, i na kopnu i na otocima, samostalno birale svoje rodovske starješine” (443).

Završni tematski blok naslovljen je “Društveno-gospodarski razvitak” (445-576). Za proučavanje demografske povijesti Rave posebno je vrijedan tekst Grozdane Franov-Živković “Sta-

novništvo otoka Rave na temelju matičnih knjiga i ostalih evidencija ravske župe" (447-471). Na temelju matičnih knjiga autorica analizira prirodno kretanje stanovništva Rave kroz razne povijesne etape (od ranog novog vijeka do u 19. stoljeće), ukazuje na udajno-ženidbene veze kao pokazatelj društveno-gospodarskih veza Rave i susjednih otoka te donosi katalog ravskih prezimena prema popisu iz 1608. godine. Lobert Simičić bavi se najbrojnijim prezimenima u Maloj Ravi (Simičić, Šimičić), njihovim podrijetlom i rasprostranjenosti ("Promjene prezimena Šimičić i Simičić od 16. st. do danas", 473-477), dok je problematika depopulacije otoka Rave tema istraživanja Vere Graovac (479-496). U radu "Geografski uvjeti razvoja poljoprivrede otoka Rave od 18. stoljeća" Anica Čuka (497-514) ukazuje na osnovne geografske uvjete za razvoj ravske poljoprivrede, analizira stanje u poljodjelstvu tijekom 18. i 19. stoljeće te u suvremeno doba, kada se kao jedina poljodjelska grana nameće maslinarstvo. Ribarstvo otoka Rave tema je rada Roberta Lončarića (515-529). Predstavljaju se utjecaji prirodno-zemljopisnih značajki na razvoj ravskog ribarstva, iznose povijesne odrednice i opisuju najvažnije ribolovne tehnike i alati. Mogućnost razvoja održivog turizma na Ravi središnji je predmet istraživačkog zanimanja Jadranke Brkić-Vejmelka i Ane Pejdo (531-549). Analizom temeljnih načela održivog turizma autorice ukazuju na čimbenike koji bi u budućnosti mogli pridonijeti snažnijem zamahu turističke aktivnosti na Ravi te time izravno utjecati na zaustavljanje depopulacije i društveno-gospodarskog nazadovanja otoka.

Zanimljiv prilog "O ravskom iseljništvu" potpisuje Davor Božin (551-566). Autor analizira popis i strukturu ravskih iseljenika prema bazi podataka registriranih useljenika na otoku Ellis (1899. – 1922.), bavi se pojedinačnim iseljeničkim sudbinama te ukazuje na temeljna odredišta ravskih emigranata (SAD, Kanada, Australija, Novi Zeland). Završni rad u zborniku ("Osnovna škola na Ravi") prilog je Nade Mavar (567-576). Autorica kronološki iznosi podatke o počecima školstva na Ravi (pomoćna škola te utemeljenje osnovne škole 1913. godine), organizaciji škole između dvaju svjetskih ratova i nakon 1945. godine te prekidu djelovanja škole zbog nedostatka učenika 1986. godine.

Na kraju knjige nalaze se pogovor glavnog urednika (577-581) i prijevod sažetaka radova na engleski jezik (585-610).

Zbornik "Otok Rava" impresivno je djelo koje u šest tematskih cjelina te s uvodom i pogovorom sadrži 37 radova na više od 600 stranica. Knjiga je bogato opremljena ilustracijama, kartografskim priložima, statističnim tablicama i grafikonima te preslikama dokumenata. Nije pretjerano kazati da se ovako profesionalno načinjena monografija (za svaki rad možemo kazati da je originalni znanstveni prinos zadanoj problematici) ne susreće često među brojnim edicijama zavičajne tematike. Zasluge za to ponajprije pripadaju mladom geografu i uredniku zbornika prof. Josipu Faričiću. Stoga, na kraju, ako za neke zavičajne monografije možemo – često i paušalno – kazati da su dobar model za izradbu sličnih djela, za ravski zbornik moguće je s punom sigurnošću utvrditi da je vrstan uzor za sva buduća promišljanja sličnih istraživačkih tema.

Lovorka Čoralić